การศึกษาลายประดับบนแชสแมร์ (จุดจ่ายน้ำสาธารณะ) ของจักรวรรดิออตโตมัน

วสมน สาณะเสน

นักศึกษาปริญญาเอก สาขาประวัติศาสตร์ศิลปะ สถาบันสังคมศาสตร์ มหาวิทยาลัยอิสตันบูล ประเทศตุรกี

คำสำคัญ ศิลปะอิสลาม ออตโตมัน ตุรกี ลายพรรณพฤกษา ลายประดับ

บทคัดย่อ

แชสแมร์คือจุดจ่ายน้ำสาธารณะในวัฒนธรรมของจักรวรรดิออตโตมัน สร้างขึ้นเพื่อแจกจ่ายน้ำให้แก่ผู้คนทั่วไปโดยไม่คิดค่าใช้จ่าย บนแชสแมร์ตกแต่งด้วยลวดลายต่าง ๆ ที่สะท้อนความหมายและความสำคัญของแชสแมร์ บทความชิ้นนี้มุ่งศึกษาลายประดับบนแชสแมร์ในกรุงอิสตันบูลในด้านรูปแบบ ความหมาย ตำแหน่งที่พบ รวมถึงคุณค่าของลวดลายบนแชสแมร์ ผลการศึกษาพบว่าลายประดับบนแชสแมร์แบ่งได้ 4 ประเภท ได้แก่ ลายที่สื่อถึงน้ำ ลายรูปดอกไม้ ลายรูปผลไม้ และลายรูปต้นไม้ ทุกลายสื่อถึงน้ำ ชีวิต ความอุดมสมบูรณ์ และความนิรันดร ซึ่งเป็นสิ่งที่พบในสวรรค์ของศาสนาอิสลาม ลายประดับมีทั้งแบบที่ทำเป็น

รูปสัญลักษณ์และแบบที่ทำให้ใกล้เคียงกับของจริงในธรรมชาติ มีการนำลายของศิลปะตะวันตกที่ไม่ขัดกับหลักศาสนาเข้ามาปรับใช้ ลายส่วนใหญ่อยู่ตามส่วนสำคัญของแชสแมร์ คือบริเวณตาน้ำและอ่างน้ำ ขณะที่ลายบางชนิดมีความหมายพิเศษจึงถูกออกแบบให้ประดับเฉพาะจุดใดจุดหนึ่ง สำหรับในด้านคุณค่า ลายประดับบนแชสแมร์เป็นเครื่องสะท้อนความนิยมทางศิลปกรรมของจักรวรรดิออตโตมันในแต่ละยุค ตลอดจนช่วยเตือนใจผู้คนให้ระลึกถึงพระผู้เป็นเจ้าและการทำความดี

1. แชสแมร์และความเป็นมาของแชสแมร์

แชสแมร์คือจุดจ่ายน้ำในวัฒนธรรมของจักรวรรดิออตโตมันหรือประเทศตุรกีในปัจจุบัน สร้างขึ้นเพื่อแจกจ่ายน้ำให้ผู้คนทั่วไปใช้อุปโภคบริโภคโดยไม่คิดค่าใช้จ่าย คำว่า "แชสแมร์" มีรากมาจากภาษาอาหรับและภาษาเปอร์เซีย แปลว่าดวงตา เนื่องจากรูหรือตาน้ำที่ติดอยู่บนแชสแมร์มีลักษณะเหมือนดวงตา [1]

ความเป็นมาของแชสแมร์ในประเทศตุรกีสามารถสืบย้อนไปได้ถึงสมัยอาณาจักรฮิตไตต์ (เรืองอำนาจ 1,600-1,200 ปีก่อนคริสตกาล) [2] ในรูปของบ่อน้ำสำหรับใช้ในพิธีกรรม ต่อมาสมัยอาณาจักรโรมันในตุรกีก็มีการสร้างจุดจ่ายน้ำที่เรียกว่า "นิมฟิอุม" (nymphaeum) [3] เมื่อถึงสมัยจักรวรรดิออตโตมันที่รุ่งเรืองขึ้นหลังจากที่ชาวเติร์กพิชิตกรุงคอนสแตนติโนเปิลของอาณาจักรไบแซนไทน์ใน ค.ศ.1453 แล้วสถาปนาเป็นเมืองหลวงของจักรวรรดิในนามใหม่ว่า "อิสตันบูล" ชาวเติร์กได้บูรณะและพัฒนานครหลวงใหม่นี้ด้วยศิลปกรรมอันยิ่งใหญ่จำนวนมาก หนึ่งในผลงานสำคัญก็คือแชสแมร์ จากการตรวจสอบปีที่สร้างพบว่าแชสแมร์ที่เก่าแก่ที่สุดในอิสตันบูลคือแชสแมร์ของดาวุดปาชา สร้างเมื่อ ค.ศ.1485 [4]

แม้ว่าจุดจ่ายน้ำจะพบในอารยธรรมอื่น ๆ เช่นเดียวกัน แต่ก็มีความแตกต่างกับแชสแมร์ในวัฒนธรรมของออตโตมันที่สร้างขึ้นจากแนวคิดเรื่องคุณค่าของน้ำในคติของศาสนาอิสลาม เพราะมุสลิมเชื่อว่าพระผู้เป็นเจ้าทรงสร้างสิ่งมีชีวิตทั้งหลายขึ้นจากน้ำ [5] ศาสดามุฮัมมัดก็กล่าวว่าน้ำคือทานบริจาคที่ประเสริฐที่สุด [6] รวมถึงคำสอนของชาวตุรกีที่ว่า "จงใจกว้างดั่งสายธาร" (Su gibi aziz ol.) หมายถึงมนุษย์ควรมีใจกว้างดั่งสายน้ำที่ไหลไปสู่ทุกหนแห่งโดยไม่เลือกที่ และเป็นผู้ให้ดุจสายธาราที่มอบความชุ่มฉ่ำแก่ผู้คนโดยไม่เลือกว่าเป็นผู้ใด แนวคิดเหล่านี้ได้หล่อหลอมให้ชาวตุรกีตระหนักว่าน้ำมีความสำคัญกับชีวิตมนุษย์มากเพียง

ใด จึงสร้างแชสแมร์ขึ้นสำหรับแจกจ่ายน้ำให้ผู้คนได้ดื่มกินโดยไม่แสวงผลประโยชน์ทางพาณิชย์ [7] แชสแมร์ในตุรกีส่วนใหญ่สร้างโดยสุลต่าน เชื้อพระวงศ์ ขุนนางและผู้มีฐานะเพื่อเป็นทานให้แก่ประชาชน ทั้งยังมีแชสแมร์อีกจำนวนมากที่สร้างขึ้นเพื่ออุทิศให้แก่ผู้ล่วงลับ ตามถนนหนทางในอิสตันบูลจึงมีแชสแมร์ตั้งอยู่จำนวนมาก เฉพาะที่ได้รับการขึ้นทะเบียนในปัจจุบันมีมากกว่า 800 แห่ง [8]

แต่ภายหลังเมื่อระบบชลประทานและเทคโนโลยีการส่งน้ำสมัยใหม่เข้ามาแทนที่ แชสแมร์ก็ค่อย ๆ หมดความสำคัญลงจนถูกทิ้งร้าง อย่างไรก็ดีภายหลังจากการเปลี่ยนแปลงการปกครองเป็นระบอบสาธารณรัฐเมื่อ ค.ศ.1923 ในประเทศตุรกีก็ยังมีการสร้างแชสแมร์อยู่ตราบจนถึงปัจจุบัน ทั้งยังบูรณะแชสแมร์เก่าแก่หลายแห่งให้กลับมาใช้งานได้ บางแห่งสร้างด้วยรูปแบบศิลปกรรมสมัยใหม่ [9] บ้างก็ถูกออกแบบให้เหมือนแชสแมร์ในอดีตเพื่อรำลึกถึงความรุ่งเรืองของจักรวรรดิออตโตมัน

อนึ่ง ดังที่ได้กล่าวไว้ว่านครอิสตันบูลเป็นศูนย์กลางศิลปวัฒนธรรมของจักรวรรดิออตโตมัน ทั้งยังเป็นที่ตั้งของแชสแมร์สำคัญจำนวนมาก งานศึกษาชิ้นนี้จึงศึกษาแชสแมร์ในอิสตันบูลเป็นหลัก [10]

2. ลักษณะทั่วไปของแชสแมร์

หากแบ่งตามโครงสร้างจะสามารถแบ่งแชสแมร์ได้เป็น 2 ประเภท ได้แก่แชสแมร์ที่สร้างให้อยู่ร่วมกับอาคาร มีลักษณะเป็นซุ้มลึกเข้าไปในผนังหรือกำแพง และแชสแมร์ที่ตั้งแยกออกมาจากอาคารซึ่งดูคล้ายสถาปัตยกรรมขนาดย่อม แต่แชสแมร์ทั้งสองประเภทมีลักษณะร่วมกันคือตรงกลางเป็นซุ้มหรือช่องลึกเข้าไปในผนัง ตอนบนประดับด้วยข้อความที่คัดมาจากคัมภีร์อัลกุรอาน รวมถึงนามของผู้ออกทุนและปีที่สร้าง [11] กลางซุ้มมีก๊อกและอ่างน้ำ ด้านข้างมีที่วางถ้วยซึ่งอาจเป็นช่องหรือแท่นสำหรับวาง บ้างก็เป็นตะขอสำหรับแขวนถ้วยที่มีโซ่คล้องติดกับแชสแมร์ ด้านบนมีกันสาดเพื่อกันแดดและฝน และสองข้างของแชสแมร์อาจทำเป็นแท่นเตี้ย ๆ ไว้ใช้เป็นที่นั่งหรือวางภาชนะที่นำมารองน้ำ บางแห่งสร้างขึ้นคู่กับจุดจ่ายน้ำในวันสำคัญทางศาสนาที่เรียกว่า "เซบิล" (sebil) [12] (ภาพที่ 1)

โดยทั่วไปแชสแมร์จะตั้งอยู่ในสถานที่ที่ผู้คนสามารถเข้าถึงได้สะดวก แต่ละแห่งมีประโยชน์

ใช้สอยแตกต่างกันตามลักษณะที่ตั้ง เช่น แชสแมร์กลางจัตุรัสใหญ่สำหรับให้บริการผู้คนจำนวนมาก แชสแมร์ในลานละหมาดกลางแจ้งซึ่งเป็นทั้งจุดจ่ายน้ำและเครื่องระบุทิศในการละหมาด แชสแมร์ในโรงเรียนมีไว้จ่ายน้ำให้นักเรียน แชสแมร์ในมัสยิดหรือสุสานสำหรับให้ชำระกายก่อนประกอบศาสนกิจ ขณะที่แชสแมร์ในที่พักกองคาราวานมีอ่างน้ำสำหรับให้ม้าและลาโดยเฉพาะ นอกจากนี้ยังมีแชสแมร์ส่วนบุคคลที่พบในพระราชวังและคฤหาสน์ของขุนนาง [13]

3. ลายประดับบนแชสแมร์

ชาวตุรกีถือว่าแชสแมร์เป็นส่วนหนึ่งของชุมชนจึงออกแบบแชสแมร์ให้สวยงามเพื่อประดับถนนหนทาง สร้างความเจริญตาเจริญใจให้แก่ผู้ที่เดินผ่านและผู้ที่มาใช้น้ำ การตกแต่งแชสแมร์มีหลายรูปแบบโดยขึ้นกับยุคสมัย นับตั้งแต่แบบเรียบง่ายที่พบในคริสต์ศตวรรษที่ 15-16 อันเป็นช่วงแรกของการสร้างแชสแมร์ในอิสตันบูล แบบออตโตมันยุคคลาสสิกในคริสต์ศตวรรษที่ 17 และแบบที่ประดับด้วยลายตะวันตกอย่างหรูหราในคริสต์ศตวรรษที่ 18 โดยเฉพาะแชสแมร์ที่สร้างในสมัยสุลต่านอะห์เม็ดที่ 3 (ครองราชย์ช่วง ค.ศ.1703-1730) ก่อนจะหวนกลับไปนิยมศิลปะออตโตมันอีกครั้งในคริสต์ศตวรรษที่ 19 [14]

ลายที่พบบนแชสแมร์ส่วนใหญ่เป็นลายที่สื่อถึงน้ำ กับลายพรรณพฤกษาอันเป็นเอกลักษณ์ของศิลปะมุสลิม เนื่องจากศาสนาอิสลามห้ามทำรูปสิ่งมีชีวิตหรือภาพเหมือนเพราะการกระทำดังกล่าวเท่ากับยกตนให้ทัดเทียมพระผู้เป็นเจ้า [15] เหตุผลอีกประการหนึ่งก็คือศาสนาอิสลามถือกำเนิดในดินแดนอาหรับอันเป็นทะเลทรายแห้งแล้ง น้ำและพืชพรรณจึงเป็นสิ่งหล่อเลี้ยงชีวิตที่ชาวอาหรับต้องการมากที่สุด แนวคิดนี้ยังสะท้อนให้เห็นได้จากภาพของสวรรค์ที่ถูกบรรยายไว้ในคัมภีร์อัลกุรอานว่าสวรรค์เป็นสวนอันกว้างใหญ่ เต็มไปด้วยต้นไม้นานาพันธุ์ที่ออกผลให้เก็บกินได้เป็นนิจ ทั้งยังมีธารน้ำใหญ่สี่สายอันได้แก่ น้ำสะอาด น้ำผึ้ง นม และน้ำจัณฑ์ให้ชาวสวรรค์ได้ดื่มกินโดยไม่มีวันหมด [16]

จากการวิจัยพบว่าลายประดับบนแชสแมร์แบ่งได้ 4 ประเภท ได้แก่ ลายที่สื่อถึงน้ำ ลายรูปดอกไม้ ลายรูปผลไม้ และลายรูปต้นไม้ มีรายละเอียดดังนี้

3.1 ลายที่สื่อถึงน้ำ

น้ำเป็นปัจจัยยังชีพที่มนุษย์จะขาดเสียมิได้ อารยธรรมอันยิ่งใหญ่ในอดีตต่างก็เจริญขึ้นมาจากการตั้งถิ่นฐานใกล้แหล่งน้ำ อาทิ อารยธรรมเมโสโปเตเมียบริเวณแม่น้ำไทกริส-ยูเฟรติส อารยธรรมอียิปต์ที่แม่น้ำไนล์ และอารยธรรมดราวิเดียนที่แม่น้ำสินธุ เพราะน้ำช่วยหล่อเลี้ยงพืชและฝูงสัตว์ที่มนุษย์เลี้ยงไว้เป็นอาหาร ในสมัยโบราณก็มีการนับถือเทพวารีในฐานะเทพผู้ประทานความอุดมสมบูรณ์ น้ำจึงเป็นสัญลักษณ์ของชีวิตและความอุดมสมบูรณ์มาตั้งแต่โบราณกาล

ส่วนน้ำในคติของศาสนาอิสลามหมายถึงความมีชีวิต ดังที่กล่าวถึงในข้างต้นว่ามุสลิมเชื่อว่าพระผู้เป็นเจ้าทรงสร้างทุกสิ่งขึ้นจากน้ำ นอกจากนี้มุสลิมยังเชื่อว่าน้ำไม่เพียงล้างความสกปรกออกจากร่างกายแต่ยังสามารถชำระมลทินในจิตใจได้อีกด้วย ในวัฒนธรรมของมุสลิมจึงมีการอาบน้ำละหมาดเพื่อชำระกายใจให้สะอาดก่อนปฏิบัติศาสนกิจ

เมื่อแชสแมร์เป็นจุดจ่ายน้ำจึงสมควรที่จะประดับด้วยลวดลายที่เกี่ยวกับน้ำ แต่จากการศึกษากลับไม่พบลายที่เป็นรูปน้ำโดยตรง มีเพียงลายที่สื่อถึงทางอ้อมโดยนำสัตว์น้ำมาเป็นแรงบันดาลใจ ในงานศึกษาชิ้นนี้จึงนิยามลายประเภทนี้ว่า "ลายที่สื่อถึงน้ำ" อันได้แก่ ลายเกล็ดปลา ลายกาบหอย และลายร็อกกายย์ของศิลปะตะวันตก

3.1.1 ลายเกล็ดปลา (balık pulu) ในทัศนะของชาวตุรกีสมัยก่อน ปลาเป็นสัญลักษณ์ของผลผลิตและการมีลูกดก [17] ขณะที่ในศาสนาอิสลามปลาเกี่ยวข้องกับเรื่องราวของยูนุส (ชาวคริสต์เรียกท่านว่า โจนาห์) ศาสดาท่านหนึ่งที่ถูกคนเรือจับโยนลงทะเล แต่พระผู้เป็นเจ้าทรงช่วยให้ท่านเข้าไปหลบภัยอยู่ในท้องปลาขนาดใหญ่อันมืดมิดเพื่อทดสอบความศรัทธาของท่านก่อนจะถูกปล่อยออกมาในภายหลัง [18] ปลาในทัศนะของชาวตุรกีจึงหมายถึงความอุดมสมบูรณ์และความศรัทธาของศาสดายูนุสที่มุสลิมพึงน้อมนำมาเป็นแบบอย่าง

แต่อาจเป็นเพราะข้อห้ามในการทำรูปสิ่งมีชีวิตจึงทำให้ชาวตุรกีไม่ทำเป็นรูปปลาโดยตรง แต่ลดทอนลงจนเหลือเพียงลายเกล็ดปลา เป็นรูปครึ่งวงกลมที่มีรูปสามเหลี่ยมอยู่ภายใน เรียงซ้อนต่อกันเป็นชั้น ๆ เหมือนเกล็ดของปลา แม้จะมิใช่ลายที่พบทั่วไปบนแชสแมร์แต่ก็พอมีตัวอย่างจำนวนหนึ่งให้เห็น ลายเกล็ดปลาจะประดับตามก๊อกน้ำและเหนืออ่างน้ำ เช่น ที่ผนังด้านหลังของแชสแมร์ของซาลิฮะฮ์สุลต่าน สร้างใน ค.ศ.1732 (ภาพที่ 2) และที่ช่อง

ด้านข้างของแชสแมร์ที่จัตุรัสสุลต่านอะห์เม็ดที่ 3 สร้างใน ค.ศ.1728 (ภาพที่ 3)

3.1.2 ลายกาบหอย (istiridye kabuğu) เป็นลายของศิลปะตะวันตกที่ปรากฏใช้มาตั้งแต่สมัยอารยธรรมโรมันในฐานะสัญลักษณ์ของครรโภทรและความอุดมสมบูรณ์ ต่อมากลายเป็นองค์ประกอบสำคัญของศิลปะบาโรค [19] ลายกาบหอยมีลักษณะเป็นรูปครึ่งวงกลม ภายในมีเส้นเรียงเป็นแฉกคล้ายรัศมีของดวงอาทิตย์ และมีรูปวงกลมติดอยู่ตรงกลางเสมือนเป็นไข่มุกในเปลือกหอย แต่บนแชสแมร์นิยมแกะเป็นรูปดอกไม้มากกว่าจะเป็นรูปไข่มุกกลมเกลี้ยง

ในสถาปัตยกรรมตะวันตกลายกาบหอยเป็นลายที่อยู่บนช่องโค้ง (arch) ชาวตุรกีก็ทำลักษณะเดียวกันคือนำลายกาบหอยมาทำเป็นรูปช่องโค้งเหนืออ่างน้ำ ลายนี้เป็นลายแบบตะวันตกชนิดแรกๆ ที่เข้ามามีบทบาทในสถาปัตยกรรมออตโตมัน [20] พบครั้งแรกในตอนต้นคริสต์ศตวรรษที่ 18 อันเป็นช่วงเปลี่ยนผ่านของศิลปกรรมออตโตมันจากแบบศิลปะตุรกีสู่ศิลปะตะวันตก [21] ลายกาบหอยถูกใช้อย่างแพร่หลายจนถึงช่วงสุดท้ายของศตวรรษ ตัวอย่างแชสแมร์ที่มีลายกาบหอยอันงดงามได้แก่ แชสแมร์ของดามัตอิบรอฮิมปาชา สร้างใน ค.ศ.1723 (ภาพที่ 4) และบนแชสแมร์ของสุลต่านอับดุลฮามิดที่ 1 สร้างใน ค.ศ.1777 เป็นลายกาบหอยแบบดัดแปลงในยุคหลัง แต่ยังคงมีลักษณะของกาบหอยที่แนวแฉกและไข่มุกตรงกลาง (ภาพที่ 5)

3.1.3 ลายร็อกกายย์ (rocaille) ร็อกกายย์คือแม่ลายสำคัญของศิลปะโรโกโก พัฒนามาจากลายกาบหอยที่ถูกบิดรูปทรงจากครึ่งวงกลมเป็นกรอบวงโค้งรูปไข่ แล้วตกแต่งด้วยลายคล้ายหนวด และเมือกในตัวหอยที่ขดเลื้อยไปมา [22] จนเกิดเป็นลายร็อกกายย์ที่คดโค้งคล้ายรูปตัวซี (C) และตัวเอส (S) ชาวตุรกีเริ่มใช้ลายร็อกกายย์ในช่วงต้นคริสต์ศตวรรษที่ 18 เมื่อสุลต่านอะห์เม็ดที่ 3 ส่งราชทูตไปเจริญสัมพันธไมตรีกับกษัตริย์ฝรั่งเศสซึ่งตรงกับช่วงที่ศิลปะโรโกโกในฝรั่งเศสกำลังพัฒนาถึงขีดสุด ราชทูตผู้นั้นได้นำศิลปะโรโกโกกลับมายังราชสำนักออตโตมัน จากนั้นชาวตุรกีก็นำมาปรับใช้จนกลายเป็นรูปแบบของตนเอง [23] ลายร็อกกายย์แบบตุรกีที่พบบนแชสแมร์เป็นลายเส้นโค้งเดี่ยวๆ หรือเป็นเส้นโค้งที่แซมด้วยใบอะคันธัส ตัวอย่างของแชสแมร์ที่ตกแต่งด้วยลายร็อกกายย์อย่างรุ่มรวยได้แก่แชสแมร์ของสุลต่านอับดุลฮามิดที่ 1 (ภาพที่ 6)

แม้ชาวตุรกีจะนำศิลปะบาโรค และโรโกโกมาประยุกต์เป็นรูปแบบของตนเอง แต่ก็ยังคง

ลักษณะของศิลปะบาโรคและโรโกโกเอาไว้คือการใช้ลายกาบหอยที่ช่องโค้งและการประดับร็อกกายย์ไว้ทั่วทุกพื้นผิว บนแชสแมร์แบบตะวันตกจึงพบลายร็อกกายย์อยู่แทบทุกส่วน ที่เห็นได้ชัดคือใช้เป็นลายกรอบของส่วนที่สำคัญเพื่อสร้างความโดดเด่น เช่น เป็นลายประดับรอบอ่างน้ำหรือก๊อกน้ำ และเป็นกรอบล้อมรอบพระนามของพระผู้เป็นเจ้าหรือตราประจำองค์สุลต่าน (ภาพที่ 7)

3.2 ลายรูปดอกไม้

ลายรูปดอกไม้เป็นลายที่พบบนแชสแมร์เสมอ หากแบ่งตามพัฒนาการในแต่ละยุคจะสามารถแบ่งลายดอกไม้บนแชสแมร์ได้ 5 ประเภท ได้แก่ ลายรูปดอกซ้อน ลายรูมี ลายรูปทิวลิป ลายรูปดอกไม้ในภาชนะ และลายรูปมาลัยดอกไม้

3.2.1 ลายรูปดอกซ้อน (katmerli yıldız çiçeği) พบในแชสแมร์ยุคต้นคือในช่วงคริสต์ศตวรรษที่ 16 มีลักษณะคล้ายรูปดาวหลายชิ้นวางซ้อนทับกัน ดูเป็นรูปสัญลักษณ์มากกว่าจะเป็นรูปดอกไม้แบบสมจริง มักปรากฏอยู่เหนือก๊อกน้ำและบนกรอบของช่องโค้ง เช่น แชสแมร์ของสุลต่านสุลัยมานที่สร้างเมื่อ ค.ศ.1566 (ภาพที่ 8)

3.2.2 ลายรูมี (rumi) [24] รูมีคือแม่ลายเก่าแก่ของชาวตุรกีมาตั้งแต่คริสต์ศตวรรษที่ 11 มีต้นกำเนิดมาจากรูปทรงของสัตว์และพืช [25] ต่อมาถูกพัฒนาจนกลายเป็นลายเส้นโค้งมีปุ่มปมด้านในคล้ายลายอะราเบสก์หรือลายพรรณพฤกษา ถูกใช้ในสองลักษณะคือเป็นลายนูนต่ำประดับในช่องโค้ง (ภาพที่ 9) ซึ่งภายหลังถูกเลิกใช้ไปเมื่อช่างตุรกีหันไปใช้ลายกาบหอยทำช่องโค้งแทน และรูมียังเป็นลายขอบคิ้วด้านบนของแชสแมร์ ด้วยรูปร่างของลายที่มียอดแหลมขึ้นด้านบนทำให้เมื่อนำลายรูมีมาเรียงต่อกันบนขอบบนของแชสแมร์ทำให้แชสแมร์ดูคล้ายกำลังสวมมงกุฎอันสง่างาม (ภาพที่ 10) นอกจากนี้ในยุคหลังที่มีการติดตั้งก๊อกน้ำให้แชสแมร์ ตรงหัวก๊อกก็นิยมโลหะหล่อเป็นลายรูมี [26] (ภาพที่ 11)

3.2.3 ลายรูปทิวลิป (lale) ทิวลิปเป็นดอกไม้ที่ปลูกในอนาโตเลียมาตั้งแต่ 2,000 ปีก่อนคริสตกาล สำหรับชาวตุรกีทิวลิปเป็นดอกไม้ที่ประเมินค่ามิได้เพราะมีความเกี่ยวข้องกับพระผู้เป็นเจ้า เนื่องจากทิวลิปในภาษาตุรกีคือคำว่า "ลาเล" (lale) ซึ่งหากอ่านแบบย้อนกลับคือจากขวาไปซ้ายจะกลายเป็นคำที่ออกเสียงคล้ายคำว่า "อัลลอฮ์" ในช่วง ค.ศ.1718-1730 ทิว

ลิปเป็นดอกไม้ที่ชาวตุรกีคลั่งไคล้เป็นอย่างมากจนยุคนั้นถูกเรียกว่า "ยุคทิวลิป" [27] ศิลปะตุรกีหลายแขนงต่างมีทิวลิปเป็นแรงบันดาลใจ บนแชสแมร์จึงพบลายทิวลิปเป็นจำนวนมาก โดยเฉพาะแชสแมร์ที่สร้างในยุคทิวลิป ตัวดอกมักเรียวแหลม ปลายงอน ดูอ่อนช้อยและมีความเคลื่อนไหว ลายรูปทิวลิปบนแชสแมร์มีสองแบบคือแบบลายทิวลิปเดี่ยว ๆ เช่น แชสแมร์ที่สร้างเมื่อค.ศ.1718 หน้าหอสมุดในพระราชวังทอปกาปึ (ภาพที่ 11) และแบบที่ปักอยู่ในแจกันร่วมกับดอกไม้ชนิดอื่น แต่จะอยู่ในตำแหน่งที่สูงกว่าดอกอื่น ๆ เพราะทิวลิปเป็นดอกไม้สูงศักดิ์ เห็นได้ชัดจากลายบนแชสแมร์ของสุลต่านอะห์เม็ดที่ 3 ที่สร้างใน ค.ศ. 1728 (ภาพที่ 12) สังเกตว่าลายรูปทิวลิปจะอยู่ใกล้อ่างน้ำหรือที่ก๊อกน้ำ

3.2.4 ลายรูปดอกไม้ในภาชนะ (vazonun içinde çiçekleri) เป็นลายเอกลักษณ์ของแชสแมร์ในคริสต์ศตวรรษที่ 18 [28] เป็นช่วงที่จักรวรรดิออตโตมันเปิดรับอารยธรรมตะวันตก ลายดอกซ้อนที่เคยเรียบง่ายจึงกลายเป็นรูปดอกไม้สมจริงแบบภาพหุ่นนิ่ง (still life) [29] ตัวลายเป็นรูปดอกไม้หลายดอกปักอยู่ในภาชนะชนิดต่าง ๆ อันได้แก่ แจกัน กระถาง และเขาสัตว์ แจกันกับกระถางเป็นแบบที่ใช้ในสมัยจักรวรรดิออตโตมัน อาจมีโต๊ะรองรับหรือวางอยู่ลอย ๆ บางครั้งบนโต๊ะมีผลไม้จำนวนหนึ่งวางอยู่ด้วย เช่นบนแชสแมร์ที่จัตรุสทอปฮาเน สร้างใน ค.ศ.1732 ลายมักถูกวางไว้ในช่องที่ถูกตีกรอบแบ่งไว้หลายช่องจนเต็มผิวหน้าของแชสแมร์ (ภาพที่ 13)

เอกลักษณ์ของลายรูปดอกไม้ในภาชนะคือภาชนะและโต๊ะถูกแกะสลักให้ดูมีความลึกตามหลักทัศนียวิทยาอันเป็นอิทธิพลที่ชาวตุรกีรับมาจากศิลปะตะวันตก เพื่อสะท้อนความนิยมในศิลปกรรมรูปแบบใหม่และในขณะเดียวกันก็เพื่อช่วยเน้นลายให้โดดเด่น [30] จึงดูมีปริมาตรและดูสมจริง อย่างไรก็ตามบนแชสแมร์บางแห่งก็ยังพบรูปแจกันแบบสองมิติอยู่ทั้งยังเป็นลวดลายมากกว่าจะเป็นรูปแจกันจริง ๆ เช่นลายรูปแจกันดอกไม้บนแชสแมร์ที่มัสยิดวาลิเดสุลต่านที่เกิดจากการขดม้วนของลายเชือกก่อขึ้นเป็นรูปแจกัน (ภาพที่ 14) แชสแมร์นี้สร้างเสร็จใน ค.ศ.1709

รูปดอกไม้ในแจกันและกระถางที่ประดับบนแชสแมร์ ได้แก่ ทิวลิป กุหลาบ บัว คาร์เนชั่น ทานตะวัน แดฟโฟดิล บัตเตอร์คัป และไวโอเลต แต่ทิวลิปและกุหลาบพบมากกว่าดอกไม้ชนิดอื่นเพราะทั้งสองมีความหมายเชิงศาสนา ความหมายของทิวลิปเป็นดังที่กล่าวไว้ในหัวข้อก่อนหน้า ส่วนดอกกุหลาบเป็นสัญลักษณ์ของศาสดามุฮัมมัดเพราะมุสลิมเชื่อว่าท่านมีกลิ่นกายหอมเหมือนกลิ่นกุหลาบ [31] สำหรับรูปดอกบัวเป็นลวดลายเก่าแก่ที่มีมาตั้งแต่เมื่อครั้ง

บรรพบุรุษของชาวตุรกียังนับถือศาสนาพุทธและสืบมาจนถึงในสมัยที่นับถือลัทธิบูชาผู้วิเศษ (Shamanism) [32] พบเป็นลายที่ฐานใต้อ่างน้ำของแชสแมร์ของฮัสซันปาชา สร้างใน ค.ศ. 1723-24 (ภาพที่ 15)

นอกจากนี้ลายรูปดอกไม้ในแจกันและกระถางแล้ว ยังมีลายรูปดอกไม้ในเขาสัตว์ที่นำมาจากศิลปะกรีก-โรมันที่เรียกว่าคอร์นูโคเปีย (cornucopia) เป็นสัญลักษณ์ของความอุดมสมบูรณ์เช่นเดียวกัน [33] ลายนี้พบที่แชสแมร์ซาลกึมซูต ณ กำแพงสวนด้านหลังของพระราชวังทอปกาปึ (ภาพที่ 16)

3.2.5 ลายรูปมาลัยดอกไม้ (çelenk) เป็นลายที่รับมาจากลายมาลัยดอกไม้ของศิลปะโรมันเป็นสัญลักษณ์ของความอุดมสมบูรณ์และการเฉลิมฉลอง มักประดับอยู่เหนืออ่างน้ำ ตัวอย่างที่โดดเด่นคือที่แชสแมร์ของแบสมีอะเล็มสุลต่าน สร้างใน ค.ศ.1856 (ภาพที่ 17)

แม้ลายดอกไม้ในคอร์นูโคเปียและมาลัยดอกไม้ของศิลปะกรีก-โรมันมิได้สื่อถึงสวรรค์เฉกเช่นในคติของศาสนาอิสลาม แต่เนื่องจากรูปดอกไม้มีนัยยะถึงสวนในสวรรค์ทั้งยังมิใช่รูปสิ่งมีชีวิตที่ขัดต่อหลักศาสนา คงเป็นเหตุผลที่ชาวตุรกีนำลายดอกไม้ของอารยธรรมตะวันตกนี้มาปรับใช้เป็นลายประดับแชสแมร์อย่างแพร่พลาย

3.3 ลายรูปผลไม้

ผลไม้มีความหมายพิเศษในศาสนาอิสลาม ในคัมภีร์อัลกุรอานกล่าวถึงผลไม้บางชนิดว่าเป็นผลไม้ในสวรรค์ และฮะดีษ (บันทึกวจนะของศาสดามุฮัมมัด) ก็อธิบายสรรพคุณของผลไม้หลายชนิดเอาไว้ ชาวตุรกีนิยมทานผลไม้เป็นของหวานหลังอาหารและใช้เป็นของขวัญในงานมงคลอย่างงานวันเกิด งานสมรส และงานสุหนัต บันทึกในสมัยออตโตมันฉบับหนึ่งระบุว่าขุนนางท่านหนึ่งได้ส่งของกำนัลมายังฮาเร็มของสุลต่าน ในบรรดาสิ่งเหล่านั้นมีผลไม้บรรจุในตะกร้าขนาดใหญ่ 20 ตะกร้า [34] เห็นได้ชัดว่าสำหรับชาวตุรกีผลไม้เป็นสิ่งมีค่าและมีความเป็นสิริมงคล ผลไม้จึงกลายเป็นแรงบันดาลใจให้แก่ลายประดับบนแชสแมร์

ลายรูปผลไม้ได้รับความนิยมควบคู่กับลายรูปดอกไม้ตั้งแต่ต้นคริสต์ศตวรรษที่ 18 โดยถูกถ่ายทอดในแบบภาพหุ่นนิ่ง มีความลึกตามหลักทัศนียวิทยา และถูกจัดวางไว้ในช่องที่ถูกตี

กรอบแบ่งไว้หลายช่องจนเต็มพื้นผิวของแชสแมร์ ลักษณะของลายมีสองแบบคือแบบเป็นต้นตั้งอยู่บนพื้นดิน มีผลดก และแบบที่บรรจุอยู่ในภาชนะที่อาจวางอยู่บนโต๊ะหรือตั้งอยู่ลอย ๆ ไม่มีพื้นหลังรองรับ ผลไม้ที่ถูกจัดวางในภาชนะอย่างสวยงามเช่นนี้เป็นภาพแทนของความสมบูรณ์พูนสุขอันเป็นรางวัลที่รอพวกเขาอยู่ในสวรรค์ เปรียบเหมือนโต๊ะอาหารที่เจ้าบ้าน (พระผู้เป็นเจ้า) ตั้งไว้รอต้อนรับอาคันตุกะ (ชาวสวรรค์หรือผู้ที่ทำความดี) [35] ผลไม้ที่ถูกนำมาทำเป็นลายตกแต่งบนแชสแมร์นั้นมีหลายชนิด แต่ที่พบมากมีดังนี้

3.3.1 รูปองุ่น (üzüm) องุ่นเป็นผลไม้ที่ในพวงหนึ่ง ๆ มีผลจำนวนมากจึงหมายถึงความอุดมสมบูรณ์ [36] ลายรูปองุ่นนั้นเป็นกิ่งก้านที่ขดม้วนไปมาโดยมีองุ่นพวงเล็ก ๆ แทรกอยู่เป็นระยะ แชสแมร์ที่ตกแต่งด้วยลายองุ่นอย่างน่าสนใจคือแชสแมร์ที่มัสยิดวาลิเด บริเวณกรอบรอบก๊อกน้ำจะพบรูปเถาองุ่นเกี่ยวกระหวัดอยู่กับต้นสนไซเปรส บางส่วนของเถายังแตกปลายออกเป็นรูปดอกคาร์เนชั่นอีกด้วย เป็นการผสานลวดลายสามแบบเข้าด้วยกันได้อย่างน่าชม (ภาพที่ 18)

3.3.2 รูปมะเดื่อ (incir) มะเดื่อเป็นผลไม้ที่ภายในบรรจุเมล็ดไว้เป็นจำนวนมาก ในความเชื่อโบราณมะเดื่อจึงเป็นตัวแทนของความอุดมสมบูรณ์รวมถึงความอมตะ ขณะที่ในศาสนาอิสลามมะเดื่อเกี่ยวข้องกับเรื่องราวของมนุษย์คู่แรกที่พระผู้เป็นเจ้าทรงสร้างคืออดัมและฮัลวา เพราะทั้งคู่นำใบมะเดื่อมาปกปิดร่างกายหลังจากที่ทานผลไม้แห่งความรู้ดีรู้ชั่วแล้วเกิดความละอายเมื่อพบว่าตนอยู่ในสภาพเปลือยเปล่า [37]

3.3.3 รูปทับทิม (nar) ทับทิมก็เป็นผลไม้ที่มีเมล็ดจำนวนมากจึงถูกนับว่าเป็นตัวแทนของความอุดมสมบูรณ์เช่นเดียวกัน บ่อยครั้งถูกแกะสลักเป็นรูปทับทิมที่ถูกผ่าออกเผยให้เห็นเมล็ดจำนวนมากที่อยู่ด้านในเพื่อเน้นย้ำถึงความอุดมสมบูรณ์ ตัวอย่างเช่นแชสแมร์ที่มัสยิดวาลิเด (ภาพที่ 19)

3.3.4 รูปผลไม้ท้องถิ่นของตุรกี นอกจากผลไม้ที่มีระบุถึงในคัมภีร์อัลกุรอานแล้ว ผลไม้ท้องถิ่นบางชนิดของตุรกี อาทิ ส้ม มะนาว แพร์ และพีช ก็ถูกนำมาออกแบบเป็นลายประดับบนแชสแมร์เช่นเดียวกันเพราะเป็นสิ่งที่อยู่ในวิถีชีวิตของชาวตุรกี แชสแมร์ที่จัตุรัสทอปฮาเนเป็นแชสแมร์ที่พบลายผลไม้ท้องถิ่นของตุรกีเป็นจำนวนมาก (ภาพที่ 13, 20-21)

การตกแต่งแชสแมร์ด้วยลายดอกไม้และผลไม้แพร่หลายอยู่ในจักรวรรดิออตโตมันจนถึงช่วง

กลางคริสต์ศตวรรษที่ 18 หลังจากนั้นลายทั้งสองก็ค่อย ๆ เสื่อมความนิยมลงเนื่องจากชาวตุรกีหันไปให้นิยมศิลปะบาโรค ไม่นานหลังจากนั้นลายรูปดอกไม้และผลไม้บนแชสแมร์ก็ถูกแทนที่ด้วยลวดลายแบบบาโรคโดยสมบูรณ์ [38]

3.4 ลายรูปต้นไม้

นอกจากลายที่สื่อถึงน้ำ ลายรูปดอกไม้และรูปผลไม้แล้ว ลายประดับที่ช่วยส่งเสริมความงามของแชสแมร์ยังมีลายรูปต้นไม้ ประกอบด้วยต้นอินทผลัม ต้นมะกอก ต้นไซเปรส ต้นกล้วย และต้นหม่อน

3.4.1 รูปต้นอินทผลัม (hurma ağacı) มุสลิมเชื่อว่าอินทผลัมเป็นต้นไม้ในสวรรค์และเป็นสัญลักษณ์ของชีวิตนิรันดร โดยต้นไม้ชนิดนี้จะตั้งอยู่ที่สองข้างของสะพานที่ทอดไปยังแดนสวรรค์ [39] อินทผลัมยังมีบทบาทสำคัญในการถือศีลอด เนื่องจากศาสดามุฮัมมัดแนะนำให้มุสลิมรับประทานอินทผลัมก่อนที่จะรับประทานอาหารในมื้อละศีลอด เพราะอินทผลัมมีปริมาณน้ำตาลสูง หากทานขณะท้องว่าง น้ำตาลในอินทผลัมจะดูดซึมเข้าไปในอวัยวะภายในต่าง ๆ ได้อย่างรวดเร็ว ช่วยให้ร่างกายที่อ่อนเพลียจากการอดอาหารมาตลอดวันกลับมาขุ่มชื่นอีกครั้ง ต้นอินทผลัมยังเกี่ยวข้องกับการกำเนิดของศาสดาอีซา (พระเยซูในศาสนาคริสต์) อีกด้วย เพราะนางมัรยัม (พระแม่มารีในศาสนาคริสต์) ให้กำเนิดศาสดาอีซาใต้ต้นอินทผลัม แล้วนางก็รับประทานอินทผลัมจากต้นนั้นเพื่อฟื้นฟูร่างกายหลังคลอด [40]

ลายรูปต้นอินทผลัมของชาวตุรกีปรากฏใช้มาตั้งแต่สมัยอาณาจักรเซลจุกแห่งอนาโตเลียในฐานะตราประจำแคว้น [41] จากนั้นก็ใช้เป็นลายประดับอาคารเรื่อยมาจนถึงคริสต์ศตวรรษที่ 18 ลวดลายมีลักษณะใกล้เคียงของจริงคือมีลำต้นสูง ด้านบนมีใบแยกออกมาหลายแฉกและมีอินทผลัมห้อยลงมาเป็นพวง ลายรูปต้นอินทผลัมที่สวยงามพบที่แชสแมร์กลางสวนซาดาบัด สร้างเมื่อ ค.ศ.1716 ที่มีรูปต้นอินทผลัมสองต้นตั้งอยู่ทั้งทางซ้ายและขวาของก๊อกน้ำ เหมือนต้นอินทผลัมสองต้นที่ตั้งอยู่ข้างสะพานในสวรรค์ (ภาพที่ 22)

3.4.2 รูปต้นไซเปรส (selvi) เป็นลายที่พบบนแชสแมร์อย่างแพร่หลายและเป็นต้นไม้ในสวรรค์ของศาสนาอิสลามเช่นเดียวกับต้นอินทผลัม และยังตั้งอยู่ในตำแหน่งเดียวกับลายรูปต้นอินทผลัมคือที่สองข้างของตาน้ำ ส่วนในความเชื่อท้องถิ่นของชาวตุรกีไซเปรสเป็นไม้มงคล

และด้วยอายุที่ยืนยาวของมันทำให้ไซเปรสถูกนับว่าเป็นสัญลักษณ์ของชีวิตและความเป็นอมตะ ตัวอย่างที่พบได้แก่แชสแมร์ที่ริมกำแพงของมัสยิดเชห์เซด (ภาพที่ 23)

3.4.3 รูปต้นมะกอก (zeytin ağacı) คัมภีร์อัลกุรอานกล่าวว่ามะกอกเป็นต้นไม้ที่มีความจำเริญ และอุปมาความสุกใสของน้ำมันมะกอกอุปมัยดั่งความบริสุทธิ์ของอิสลาม [42] ตุรกีก็เป็นดินแดนที่อุดมด้วยมะกอกซึ่งเป็นพืชที่ให้คุณประโยชน์แก่ชาวตุรกีเป็นอย่างมาก โดยเฉพาะในการปรุงอาหาร ทำผลิตภัณฑ์บำรุงผิวและยารักษาโรค ทั้งยังหมายถึงความสงบสุขและการปลดเปลื้องจากบาป จากเรื่องราวตอนที่พระเจ้าบันดาลให้น้ำท่วมโลกเพื่อกำจัดคนบาปในสมัยศาสดานูห์ (โนอาห์ในศาสนาคริสต์) หลังจากผ่านไป 40 วัน นกพิราบที่ท่านส่งออกไปสำรวจได้คาบกิ่งมะกอกกลับมา ทำให้ท่านทราบว่าน้ำลดแล้วและโลกก็กลับมาใสสะอาดดังเดิม [43]

3.4.4 รูปต้นกล้วย (muz ağacı) กล้วยก็เป็นผลไม้ที่คัมภีร์อัลกุรอานระบุว่าเป็นผลไม้ในสวรรค์ที่ออกผลเป็นเครือตั้งแต่ยอดจนจรดโคนต้น [44] ลายรูปต้นกล้วยบนแชสแมร์มีลักษณะเป็นต้นไม้ที่ลำต้นสูงและมีกล้วยเต็มเครือ

3.4.5 รูปต้นหม่อน (dut ağacı) ต้นหม่อนเป็นพันธุ์ไม้ที่มีประโยชน์สำหรับชาวตุรกีเพราะใบหม่อนเป็นอาหารของหนอนไหมที่ชาวตุรกีเลี้ยงไว้สร้างรังไหมเป็นวัตถุดิบสำหรับผลิตผ้าไหม และยามที่ลูกหม่อนตกพื้นก็จะงอกขึ้นเป็นต้นใหม่ ต้นหม่อนจึงหมายถึงชีวิต การกำเนิดและความเป็นอมตะ [45]

จากการศึกษารูปแบบและความหมายของลายประดับบนแชสแมร์ทั้ง 4 ประเภท อันได้แก่ ลายที่สื่อถึงน้ำ ลายรูปดอกไม้ ลายรูปผลไม้ และลายรูปต้นไม้ พบว่ารูปแบบของลายมีทั้งลายตุรกีดั้งเดิมและลายที่รับมาจากศิลปะตะวันตก มีการทำเป็นรูปสัญลักษณ์และแบบที่ทำให้ใกล้เคียงกับของจริงในธรรมชาติ มีการนำลายจากศิลปะตะวันตกอย่างศิลปะกรีกโรมัน บาโรคและโรโกโกเข้ามาปรับใช้โดยเลือกลายที่ไม่ขัดกับหลักศาสนา จนกลายเป็นส่วนหนึ่งของศิลปะของชาวมุสลิมตุรกีไปในที่สุด

ในด้านความหมาย ลายประดับบนแชสแมร์ทุกลายสะท้อนถึงสิ่งที่พบในสวรรค์ ได้แก่น้ำ ชีวิต ความอุดมสมบูรณ์ และความนิรันดร ซึ่งล้วนเป็นสิ่งที่มุสลิมคาดหวังว่าจะได้พบในชีวิตหลังความตาย แท้ที่จริงน้ำ ชีวิต ความอุดมสมบูรณ์ และความนิรันดรต่างก็มีความสัมพันธ์

ซึ่งกันและกัน เพราะมุสลิมเชื่อว่าพระผู้เป็นเจ้าทรงสร้างสิ่งมีชีวิตทุกสิ่งขึ้นมาจากน้ำ น้ำจึงหมายถึงชีวิต และชีวิตในอุดมคติของมุสลิมก็คือชีวิตในสวรรค์ที่พวกเขาจะได้พำนักอยู่ตลอดไป โดยมีต้นไม้ที่ออกผลให้รับประทานได้อย่างไม่มีวันหมดตลอดจนธารน้ำสะอาด น้ำผึ้ง น้ำนม และน้ำจัณฑ์ให้ดื่มกินโดยไม่มีวันเหือดแห้ง เป็นดินแดนที่ทุกสิ่งเป็นนิรันดร์ กล่าวได้ว่าลักษณะและความหมายของลวดลายบนแชสแมร์ รวมถึงการเป็นจุดจ่ายน้ำที่ไม่คิดค่าใช้จ่ายทำให้แชสแมร์เป็นสิ่งที่มอบทั้งความหวังและความชุ่มชื่นทั้งกายและใจให้แก่ผู้ที่มาใช้น้ำจากแชสแมร์

4. ตำแหน่งที่ตั้งของลวดลายบนแชสแมร์

จากการศึกษาลายประดับบนแชสแมร์ในวัฒนธรรมออตโตมันทั้ง 4 ประเภทอันได้แก่ลายที่สื่อถึงน้ำ ลายรูปดอกไม้ ลายรูปต้นไม้ และลายรูปผลไม้ พบว่าแต่ละลายมีตำแหน่งที่ตั้งแตกต่างกันโดยขึ้นกับความหมายของลาย โดยภาพรวมแล้วลายทั้งสี่จะอยู่ตามส่วนสำคัญคือส่วนที่จำหลักข้อความจากคัมภีร์อัลกุรอาน บริเวณรอบตาน้ำและอ่างน้ำ

อย่างไรก็ตาม มีลายประดับบนแชสแมร์บางชนิดที่ถูกออกแบบให้ประดับอยู่ ณ ตำแหน่งใดตำแหน่งหนึ่งโดยเฉพาะซึ่งก็สอดคล้องกับความหมายและบทบาทของลาย ได้แก่ ลายกาบหอยซึ่งวางตัวเป็นช่องโค้งอยู่เหนืออ่างน้ำเสมอเหมือนในสถาปัตยกรรมฝรั่งเนื่องจากชาวตุรกีใช้ลายนี้ตามระบบของศิลปะตะวันตก เช่นเดียวกับลายร็อกกายย์ที่ชาวตุรกีนำมาใช้ตามแบบของศิลปะบาโรคและโรโกโกที่เน้นความหรูหรา บนแชสแมร์แบบตะวันตกจึงพบลายร็อกกายย์อยู่ในแทบทุกส่วน ลายรูมีที่เป็นแม่ลายเก่าแก่ของศิลปะตุรกี มักใช้ประดับเพื่อถมที่ว่าง และประดับตามขอบบนของแชสแมร์เหมือนที่พบในสถาปัตยกรรมออตโตมันทั่วไป (ภาพที่ 24) ส่วนลายรูปดอกไม้และผลไม้ในภาชนะพบได้สองแห่งคือบริเวณรอบตาน้ำ และพื้นที่รอบนอกของอ่างน้ำ ในสมัยที่ชาวตุรกีนิยมลายชนิดนี้ก็จะใช้ลายนี้ประดับจนเต็มพื้นที่ของแชสแมร์โดยวางไว้เป็นจำนวนมากเพื่อแสดงความมีกินมีใช้หรือความสมบูรณ์พูนสุข [46] อนึ่ง แนวคิดของลายรูปดอกไม้และผลไม้ในภาชนะบนแชสแมร์อาจเทียบได้กับแนวคิดของปูรณฆฏะ (หม้อน้ำแห่งความอุดมสมบูรณ์) ในศิลปะอินเดีย (ภาพที่ 25) ซึ่งประดับไว้ในอาคารเพื่ออวยพรให้ผู้มาเยือนได้รับความชุ่มชื่นร่มเย็น [47] หรือรูปเครื่องตั้งในศิลปะจีนที่แสดงถึงความมั่งมีศรีสุข (ภาพที่ 26) สำหรับลายมาลัยดอกไม้จะอยู่ล้อมรอบก็อกน้ำเพราะตัวลายมีลักษณะเป็นวงคล้ายกรอบรูป ทั้งบุปผาที่อัดแน่นในพวงมาลัยก็บ่งบอกถึง

ความอุดมสมบูรณ์ ขณะที่ลายรูปต้นอินทผลัมและต้นไซเปรสเป็นต้นไม้แห่งชีวิตที่มักจะปรากฏเป็นต้นคู่ ตั้งอยู่ทางซ้ายและขวาของอ่างน้ำ เปรียบเหมือนต้นไม้ที่ตั้งอยู่ที่สองข้างของสะพานที่ทอดตัวไปยังสวรรค์

5. คุณค่าของลายประดับบนแชสแมร์

จากการวิจัยรูปแบบ ความหมายและตำแหน่งที่ตั้งของลายประดับบนแชสแมร์ พบว่าลายประดับบนแชสแมร์มีคุณค่าในแง่มรดกทางศิลปกรรมและการศึกษาทางประวัติศาสตร์ศิลป์ เนื่องจากแชสแมร์มักถูกสร้างให้เป็นส่วนหนึ่งของอาคาร แม้แชสแมร์ที่ตั้งอยู่กลางจัตุรัสโดยไม่ขึ้นกับอาคารหลังใดก็ยังแลดูเหมือนอาคารขนาดย่อม ดังนั้นแชสแมร์ก็คือสถาปัตยกรรมชนิดหนึ่ง รูปแบบและลายประดับของแชสแมร์ของจักรวรรดิออตโตมันจึงเป็นตัวบอกเล่าพัฒนาการทางสถาปัตยกรรมของจักรวรรดิในแต่ละยุค [48] เริ่มตั้งแต่สมัยที่ยังคงความเรียบง่ายในคริสต์ศตวรรษที่ 15-16 ยุคแห่งศิลปะออตโตมันคลาสสิกในคริสต์ศตวรรษที่ 17 สมัยที่นิยมศิลปะตะวันตกในคริสต์ศตวรรษที่ 18 จนถึงยุคที่ย้อนกลับไปใช้ศิลปะออตโตมันแบบเดิมอีกครั้งในคริสต์ศตวรรษที่ 19 ซึ่งหากพิจารณาปีที่สร้างที่จำหลักอยู่บนแชสแมร์ร่วมด้วยจะช่วยให้ทราบช่วงเวลาที่แน่นอนยิ่งขึ้น ลายประดับบนแชสแมร์จึงสามารถนำไปใช้เทียบเคียงรูปแบบและกำหนดอายุเบื้องต้นให้แก่ศิลปกรรมและสถาปัตยกรรมออตโตมันชนิดอื่นๆ ที่ไม่ทราบที่มาได้

นอกจากนี้ลายประดับบนแชสแมร์ของจักรวรรดิออตโตมันยังมีคุณค่าในการเป็นเครื่องเตือนใจให้ระลึกถึงพระผู้เป็นเจ้าและการทำความดี เนื่องจากหากพิจารณารูปทรงของช่องโค้งรอบอ่างน้ำของแชสแมร์ร่วมกับลายประดับที่ขนาบอยู่ทั้งสองข้าง พบว่ามีความละม้ายคล้ายคลึงกับซุ้มเมียะหร็อบในมัสยิดอันเป็นประชุมทิศในการละหมาดหรือนมัสการพระผู้เป็นเจ้า โดยเฉพาะแชสแมร์ที่สองข้างของช่องโค้งประดับด้วยรูปต้นอินทผลัมหรือต้นไซเปรสก็ตรงกับตำแหน่งของเทียนที่ตั้งอยู่สองข้างของซุ้มเมียะหร็อบ (ภาพที่ 27-28) [49] ทั้งการที่แชสแมร์ถูกสร้างขึ้นเพื่อมอบน้ำเป็นทานให้แก่ประชาชน อาจทำให้ผู้ที่มารับน้ำจากแชสแมร์รู้สึกซาบซึ้งในมุทิตาจิตของผู้ออกทุนสร้าง เกิดความดีงามขึ้นในจิตใจ จนอาจมีแรงบันดาลใจที่จะทำดีหรือให้ทานแก่ผู้อื่นเช่นเดียวกับผู้ที่ออกทุนสร้างแชสแมร์ กรณีนี้ยังเกิดจากการที่ลายประดับบนแชสแมร์สื่อถึงความสมบูรณ์พูนสุขในสวรรค์อันเป็นรางวัลตอบแทนแก่ผู้ที่ทำความดี กล่าวคือลวดลายดังกล่าวอาจเป็นแรงบันดาลใจให้ผู้คนต้องการทำความดีเช่นเดียวกัน

สรุป

แชสแมร์คือจุดจ่ายน้ำสาธารณะในวัฒนธรรมของจักรวรรดิออตโตมัน สร้างขึ้นเพื่อแจกจ่ายน้ำเป็นทานให้แก่ผู้คนทั่วไปโดยไม่คิดค่าใช้จ่าย แม้อารยธรรมอื่น ๆ ในอดีตจะมีการก่อสร้างสิ่งที่คล้ายคลึงกับแชสแมร์ก็ตาม แต่แชสแมร์ของจักรวรรดิออตโตมันนั้นแตกต่างออกไป เพราะสร้างขึ้นภายใต้แนวคิดของศาสนาอิสลามที่เชื่อว่าน้ำคือชีวิต ประกอบกับจิตสำนึกของชาวตุรกีที่ตระหนักถึงความสำคัญของน้ำ แนวคิดเหล่านี้ส่งผลให้ชาวตุรกีสร้างแชสแมร์ขึ้นพร้อมประดับด้วยลวดลายต่าง ๆ อย่างงดงามให้สมกับที่เป็นสถานที่ที่มอบน้ำเพื่อความชุ่มชื่นทั้งกายใจให้แก่ผู้คน

จากการศึกษาพบว่าลายประดับบนแชสแมร์แบ่งออกเป็น 4 ประเภท ได้แก่ ลายที่สื่อถึงน้ำ, ลายรูปดอกไม้, ลายรูปผลไม้ และลายรูปต้นไม้ ความหมายและที่มาของลายแต่ละชนิดมาจากความเชื่อดั้งเดิมของชาวตุรกีผสานกับแนวคิดของศาสนาอิสลาม ทุกลายล้วนสื่อถึงน้ำ ชีวิต ความอุดมสมบูรณ์ และความเป็นนิรันดรอันเป็นสิ่งที่พบในสวรรค์ตามความเชื่อของมุสลิม และด้วยแนวคิดของอิสลามที่ห้ามทำรูปสิ่งมีชีวิตทำให้ลายประดับบนแชสแมร์ส่วนใหญ่ปรากฏในรูปพืชพรรณ หรือหลีกเลี่ยงด้วยการลดทอนจากรูปทรงของสิ่งมีชีวิต ดังเช่นลายเกล็ดปลาในกลุ่มของลายที่สื่อถึงน้ำที่ลดทอนมาจากรูปปลา แม้อิทธิพลของศิลปะตะวันตกที่เข้ามาในช่วงต้นคริสต์ศตวรรษที่ 18 จะทำให้ลายประดับของศิลปะตะวันตกเข้ามามีบทบาทในการตกแต่งแชสแมร์มากขึ้น แต่ชาวตุรกีก็นำเพียงลายของศิลปะตะวันตกที่มีความหมายสอดคล้องกับลายดั้งเดิมของตนและเป็นลายที่ไม่ขัดกับหลักศาสนามาปรับใช้

เมื่อแชสแมร์เป็นจุดจ่ายน้ำ จุดสำคัญที่สุดของแชสแมร์จึงอยู่ที่ตาน้ำและพื้นที่โดยรอบตาน้ำ ลายประดับบนแชสแมร์ทั้งสี่ประเภทจึงมักจะพบมากในจุดดังกล่าว ซึ่งนอกจากจะช่วยเสริมความโดดเด่นให้แก่ตาน้ำและบริเวณโดยรอบแล้ว ยังสะท้อนความหมายของลวดลายที่สัมพันธ์กับความเชื่อในศาสนา ความสำคัญของน้ำ ชีวิต ความอุดมสมบูรณ์ และความเป็นนิรันดร์อีกด้วย แต่ก็มีลายบางประเภทที่ถูกออกแบบให้ประดับที่จุดใดจุดหนึ่งของแชสแมร์โดยเฉพาะเนื่องจากลายดังกล่าวมีความหมายพิเศษที่แตกต่างจากลายอื่น ๆ ได้แก่ ลายกาบหอย ลายร็อกกายย์ ลายรูมี ลายรูปดอกไม้ในภาชนะ และลายรูปผลไม้ในภาชนะ ลายมาลัยดอกไม้ ลายรูปต้นอินทผลัมและรูปต้นไซเปรส

นอกจากนี้ลายประดับบนแชสแมร์ยังสะท้อนรสนิยมเชิงศิลปกรรมของอาณาจักรออตโตมัน

ในแต่ละสมัย จึงสามารถนำลวดลายบนแชสแมร์ไปใช้ศึกษาและกำหนดอายุเบื้องต้นให้แก่ศิลปกรรมและสถาปัตยกรรมออตโตมันชนิดอื่นที่ไม่ทราบที่มาได้ และท้ายที่สุดการที่แชสแมร์เป็นจุดจ่ายน้ำที่ไม่คิดค่าใช้จ่ายรวมถึงลายประดับบนแชสแมร์ที่สื่อถึงสวรรค์ก็ได้ช่วยเตือนใจผู้ที่มารับน้ำให้ระลึกถึงพระผู้เป็นเจ้าและความดีงาม ทั้งยังอาจระลึกถึงมุทิตาจิตของผู้ออกทุนสร้างจนเกิดแรงบันดาลใจที่จะทำดีต่อผู้อื่นเช่นเดียวกับผู้ที่ออกทุนสร้างแชสแมร์

เชิงอรรถ

1 Özdeniz, Engin. **İstanbul'daki Kaptan-ı Derya Çeşmeleri ve Sebilleri**. Ankara: GBDKK, 1995. 59-65.

2 ชนชาติโบราณที่ตั้งถิ่นฐานอยู่บนคาบสมุทรอนาโตเลีย ปัจจุบันอยู่ในประเทศตุรกี

3 Doğruyol, Ayhan. **İstanbul Çeşmelerindeki Süslemeler**. Yüksek Lisans Tezi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Mimar Sinan Güzel Sanatlar Üniversitesi, 1987. 4-5.

4 Eyice, Semavi. **Tarih Boyunca İstanbul**. İstanbul: Etkileşim, 1995. 38.

5 สมาคมนักเรียนเก่าอาหรับประเทศไทย. **พระมหาคัมภีร์อัลกุรอานพร้อมความหมายภาษาไทย**, 774.

6 Aynur, Hatice, Hakan, T. Karateke. **III. Ahmet Devri İstanbul Çeşmeleri (1703-1730)**. İstanbul: İBB Kültür A.Ş., 1995. 35.

7 Aynur, Hatice, Hakan, T. Karateke. **III. Ahmet Devri İstanbul Çeşmeleri (1703-1730)**. 1995. 35.

8 **Çeşme Bakım ve Onarım Faaliyetleri**, accessed January 4, 2017, available from http://www.suvakfi.org.tr/faaliyet-detay/cesme-bakim-ve-onarim-faaliyetleri/35/

9 ชาวตุรกีเรียกสถาปัตยกรรมรูปแบบนี้ว่า "สถาปัตยกรรมแห่งชาติครั้งที่ 1" (Birinci Ulusal Mimarlık Akımı) คือสถาปัตยกรรมที่นำเอาสถาปัตยกรรมออตโตมันกลับมาใช้อีกครั้งหลังจากที่ตกอยู่ภายใต้อิทธิพลของศิลปะตะวันตกมานาน บ้างครั้งจึงถูกเรียกว่า สถาปัตยกรรมตุรกียุคฟื้นฟู (Turkish Revival Style) สถาปัตยกรรมแห่งชาติครั้งที่ 1 นี้แพร่หลายอยู่ในประเทศตุรกีช่วง ค.ศ.1908-1930

10 ยังมีแชสแมร์ในเมืองอื่นของตุรกี เช่น บูร์ซ่า เอดิร์เน่ และในประเทศอื่นที่เคยเป็นส่วนหนึ่งของจักรวรรดิออตโตมัน เช่น ประเทศอัลบาเนีย ฮังการี และซาอุดิอาระเบีย. ดู Aynur, Hatice, Hakan, T. Karateke. **III. Ahmet Devri İstanbul Çeşmeleri (1703-1730)**. 1995. 41.

11 Doğruyol, Ayhan. **İstanbul Çeşmelerindeki Süslemeler**. Yüksek Lisans Tezi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Mimar Sinan Güzel Sanatlar Üniversitesi, 1987. 7.

12 เซบิลแตกต่างกับแชสแมร์ทั้งโครงสร้างและการใช้งาน เซบิลจะมีห้องเล็ก ๆ ภายในสำหรับให้ผู้แจกน้ำตักน้ำจากบ่อด้านในแล้วส่งออกมาให้ผู้รับผ่านลูกกรงด้านหน้าเซบิล เจ้าหน้าที่จะมาแจกน้ำในเซบิลเฉพาะวันสำคัญทางศาสนาเท่านั้น มักเป็นน้ำหวานหรือ

น้ำผลไม้. ดู Aynur, Hatice, Hakan, T. Karateke. **İstanbul'un 100 Çeşmesi ve Sebili**. İstanbul: İBB Kültür A.Ş., 2013. 16.

13 ibid, 11.

14 Doğruyol, Ayhan. **İstanbul Çeşmelerindeki Süslemeler**. Yüksek Lisans Tezi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Mimar Sinan Güzel Sanatlar Üniversitesi, 1987. 12.

15 Matrin Frishman and Hassan Uddin-Khan, ed., The Mosque: History, Architectural Development & Regional Diversity. London: Thames and Hudson, 1994, 14.

16 สมาคมนักเรียนเก่าอาหรับประเทศไทย. **พระมหาคัมภีร์อัลกุรอานพร้อมความหมายภาษาไทย**, 1324.

17 Çoruhlu, Yaşar. **Türk Mitolojisi**. İstanbul: Kabalcı, 2002. 144.

18 ibid, 144.

19 เพ็ญสุภา สุขคตะ. **นามาสถาปัตย์**. กรุงเทพฯ: สารคดี, 2547. 40-43.

20 Doğruyol, Ayhan. **İstanbul Çeşmelerindeki Süslemeler**. Yüksek Lisans Tezi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Mimar Sinan Güzel Sanatlar Üniversitesi, 1987. 14.

21 Özdeniz, Engin. **İstanbul'daki Kaptan-ı Derya Çeşmeleri ve Sebilleri**. 1995. 60.

22 เพ็ญสุภา สุขคตะ. **นามาสถาปัตย์**. 2547. 50.

23 Doğruyol, Ayhan. **İstanbul Çeşmelerindeki Süslemeler**. Yüksek Lisans Tezi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Mimar Sinan Güzel Sanatlar Üniversitesi, 1987. 11.

24 เป็นคำคุณศัพท์หมายถึง เกี่ยวข้องกับชาวอนาโตเลีย หรือชาวอนาโตเลีย (Anatolian) เป็นคำที่ใช้เรียกชาวเติร์กในสมัยราชวงศ์เซลจุก (เซลจุกเติร์ก) ที่เข้ามาตั้งถิ่นฐานในที่ราบอนาโตเลียอันเป็นพื้นที่ของอาณาจักรโรมันตะวันออก และสถาปนาอาณาจักรเซลจุกแห่งรุม (โรม) ขึ้น และเป็นผู้เริ่มใช้ลายนี้ขึ้นอย่างแพร่หลาย ลายดังกล่าวจึงถูกเรียกว่า "รูมี" ซึ่งมาจากคำว่า "รุม" แปลว่าลายของพวกเซลจุกเติร์กในอนาโตเลียหรือในโรมันตะวันออก. ดู Keskiner, Cahide. **Turkish Motifs-Türk Motifleri**. İstanbul: TTOK, 1923. 5., เป็นคำเดียวกับคำว่า "หรุ่ม" ที่ชาวสยามใช้เรียกมุสลิมที่มาจากจักรวรรดิออตโตมันว่า "แขกหรุ่ม" หรือ "แขกหรุ่มโต้ระกี่"

25 Keskiner, Cahide. **Turkish Motifs-Türk Motifleri**. İstanbul: TTOK, 1923. 5.

26 Aynur, Hatice, Hakan, T. Karateke. **III. Ahmet Devri İstanbul Çeşmeleri (1703-1730)**. 1995. 49.

27 Özer, Filiz. "The Impact of Tulips on Ottoman Art and Society", **Sanat Tarihi Defterleri**. Istanbul: Ege, 1999, 15.

28 Koçyiğit, Faziyet. (2014), "Lale Devri Çeşmelerinin Karakteristik Özellikleri", **Adıyaman Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi** 7(16), 315.

29 Gültekin, R. Eser. (2008), "Türklerde Bereket Sembolü Olarak Kullanılan Meyve Motifleri ve Mimaride Değerlendirilmesi", **Turkish Studies** 3(5), 26.

30 Koçyiğit, Faziyet. (2014), "Lale Devri Çeşmelerinin Karakteristik Özellikleri", **Adıyaman Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi** 7(16), 294.

31 Ceco, Sinan. **İstanbul'un 100 Sembolü**. İstanbul: İBB Kültür A.Ş., 2012. 106-107.

32 Cantay, Gönül. (2008), "Türk Süsleme Sanatında Meyve", **Turkish Studies** 3(5), 40.

33 ตามตำนานกรีก เทพเจ้าซุสได้รับน้ำนมจากแม่แพะตัวหนึ่ง ซุสจึงตอบแทนแม่แพะด้วยการบันดาลให้เขาข้างหนึ่งของนางกลายเป็นเขาวิเศษที่บันดาลทุกสิ่งตามที่แม่แพะต้องการ. ดู Hall, James, Illustrated Dictionary of Symbols in Eastern and Western Art. Colorado: Haper Collins, 1995, 144.

34 Çalışır, Deniz. (2008), "Osmanlı Görsel Kültüründe Meyve Teması: Geleneksel Natürmört Resimleri Bağlamında Bir Değerlendirme", **Turkish Studies** 3(5), 70.

35 ibid, 77.

36 Gültekin, R. Eser. (2008), "Türklerde Bereket Sembolü Olarak Kullanılan Meyve Motifleri ve Mimaride Değerlendirilmesi", **Turkish Studies** 3(5), 13.

37 ibid, 12.

38 Doğruyol, Ayhan. İstanbul Çeşmelerindeki Süslemeler. Yüksek Lisans Tezi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Mimar Sinan Güzel Sanatlar Üniversitesi, 1987. 14.

39 Koçyiğit, Faziyet. (2014), "Lale Devri Çeşmelerinin Karakteristik Özellikleri", **Adıyaman Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi** 7(16), 316.

40 สมาคมนักเรียนเก่าอาหรับประเทศไทย. **พระมหาคัมภีร์อัลกุรอานพร้อมความหมายภาษาไทย**, 723-724.

41 Cantay, Gönül. (2008), "Türk Süsleme Sanatında Meyve", **Turkish Studies** 3(5), 35.

42 สมาคมนักเรียนเก่าอาหรับประเทศไทย. **พระมหาคัมภีร์อัลกุรอานพร้อมความหมายภาษาไทย**, 857.

43 Gültekin, R. Eser. (2008), "Türklerde Bereket Sembolü Olarak Kullanılan Meyve Motifleri ve Mimaride Değerlendirilmesi", **Turkish Studies** 3(5), 13.

44 สมาคมนักเรียนเก่าอาหรับประเทศไทย. **พระมหาคัมภีร์อัลกุรอานพร้อมความหมายภาษาไทย**, 1430.

45 Cantay, Gönül. (2008), "Türk Süsleme Sanatında Meyve", **Turkish Studies** 3(5), 36.

46 การจัดวางเช่นนี้มิได้พบในแชสแมร์เท่านั้นแต่รวมถึงการตกแต่งภายในอาคารด้วย ตัวอย่างที่เห็นได้ชัดเจนที่สุดคือห้องของสุลต่านอะห์เม็ดที่ 3 ภายในพระราชวังทอปกาปึ ที่ผนังเขียนแบ่งเป็นช่องจำนวนมาก ในแต่ละช่องมีรูปแจกันดอกไม้และถาดใส่ผลไม้สีสดใสประดับอยู่ทั่วผนัง การจัดวางลวดลายดังกล่าวยังคล้ายคลึงกับการตกแต่งภายในอาคารด้วยซุ้มวางเครื่องถ้วยจีนที่เรียกว่า "ชินิฮาเน่" (çinihane) ที่แพร่หลายในแถบตุรกีและเปอร์เซียในช่วงคริสต์ศตวรรษที่ 17. ดู Carey, Moya. **The Illustrated Encyclopedia of Islamic Art and Architecture**. New York: Lorenz Books, 2010, 180.

47 เพ็ญสุภา สุขคตะ. **นามาสถาปัตย์**. กรุงเทพฯ: สารคดี, 2547. 65.

48 Aynur, Hatice, Hakan, T. Karateke. **İstanbul'un 100 Çeşmesi ve Sebili**. 2013. 11.

49 สัมภาษณ์ Ahmet Vefa Çobanoğlu. อาจารย์ประจำภาควิชาประวัติศาสตร์ศิลปะ สถาบันสังคมศาสตร์ มหาวิทยาลัยอิสตันบูล. พฤศจิกายน 2559.

บรรณานุกรม

เพ็ญสุภา สุขคตะ. **นามาสถาปัตย์**. กรุงเทพฯ: สารคดี. 2547.

ราชบัณฑิตยสถาน. **พจนานุกรมศัพท์สถาปัตยกรรมศาสตร์ ฉบับราชบัณฑิตยสถาน**. กรุงเทพฯ: ธนาเพรส. 2555.

วสมน สาณะเสน. "รูปแบบทางสถาปัตยกรรมของมิหร็อบของมัสยิดต้นสนและอิทธิพลต่อความศรัทธาของชาวมุสลิม", ดำรงวิชาการ 14(1), 97-124, 2558.

สมาคมนักเรียนเก่าอาหรับประเทศไทย. **พระมหาคัมภีร์อัลกุรอานพร้อมความหมายภาษาไทย**. กรุงเทพฯ: ศูนย์กษัตริย์ฟาฮัด. 2541.

อาลี เสือสมิง. **สัตว์และพันธุ์พืชที่ถูกระบุในคัมภีร์อัล-กุรอาน**. กรุงเทพฯ: ศูนย์หนังสืออิสลามกรุงเทพฯ. 2557.

Carey, Moya. **The Illustrated Encyclopedia of Islamic Art and Architecture**. New York: Lorenz Books. 2010.

Matrin Frishman and Hassan Uddin-Khan, ed. **The Mosque: History, Architectural Development & Regional Diversity**. London: Thames and Hudson. 1994.

Hall, James. **Illustrated Dictionary of Symbols in Eastern and Western Art**. Colorado: Haper Collins. 1995.

Levey, Michael. **The World of Ottoman Art**. London: Thames and Hudson. 1975.

Özer, Filiz. "The Impact of Tulips on Ottoman Art and Society", **Sanat Tarihi Defterleri**. Istanbul: Ege. 1999.

Roding, Michael. **The Tulip: A Symbol of Two Nations**. Istanbul: Turco-Dutch Friendship Association. 1993.

Tanman, Baha. "Classical Period Ottoman Architecture in Istanbul", **Capital of Cultures Istanbul**. Istanbul: Turkısh Cultural Service Foundation. 2010.

Sarı, Nil, ed. **Ottoman Fountain Ornamentation and Miniature Paintings**. Istanbul: Faculty of Medicine Istanbul University. 2010.

Aynur, Hatice, Hakan, T. Karateke. **III. Ahmet Devri İstanbul Çeşmeleri (1703-1730)**. İstanbul: İBB Kültür A.Ş. 1995.

Barışta, H. Örcün. **İstanbul Çeşmeleri: Bereketzade Çeşmesi**. Ankara: Kültür

Bakanlığı. 1989.

Barışta, H. Örcün. **İstanbul Çeşmeleri: Beyoğlu Cihetindeki Meyva Tabağı Motifleriyle Bezenmiş Tek Cepheli Anıt Çeşmeler.** Ankara: Kültür Bakanlığı. 1991.

Cantay, Gönül. "Türk Süsleme Sanatında Meyve", **Turkish Studies** 3(5), 32-64, 2008.

Ceco, Sinan. **İstanbul'un 100 Sembolü**. İstanbul: İBB Kültür A.Ş. 2012.

Çalışır, Deniz. "Osmanlı Görsel Kültüründe Meyve Teması: Geleneksel Natürmört Resimleri Bağlamında Bir Değerlendirme", **Turkish Studies** 3(5), 65-86, 2008.

Çeşme Bakım ve Onarım Faaliyetleri, accessed January 4, 2017, available from http://www.suvakfi.org.tr/faaliyet-detay/cesme-bakim-ve-onarim-faaliyetleri/35/

Çoruhlu, Yaşar. **Türk Mitolojisi**. İstanbul: Kabalcı. 2002.

Doğruyol, Ayhan. **İstanbul Çeşmelerindeki Süslemeler**. Yüksek Lisans Tezi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Mimar Sinan Güzel Sanatlar Üniversitesi. 1987.

Eyice, Semavi. **Tarih Boyunca İstanbul**. İstanbul: Etkileşim. 1995.

Gültekin, R. Eser. "Türklerde Bereket Sembolü Olarak Kullanılan Meyve Motifleri ve Mimaride Değerlendirilmesi", Turkish Studies 3(5), 9-31, 2008.

Keskiner, Cahide. **Turkish Motifs-Türk Motifleri**. İstanbul: TTOK. 1923.

Koçyiğit, Faziyet. "Lale Devri Çeşmelerinin Karakteristik Özellikleri", **Adıyaman Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi** 7(16), 291-326, 2014.

Özdeniz, Engin. **İstanbul'daki Kaptan-ı Derya Çeşmeleri ve Sebilleri**. Ankara: GBDKK. 1995.

Pilehvahiran, Nurhan, Urfaoğlu, Nur, Yazıcıoğlu, Lütfi. **Osmanlı Başkenti İstanbul'da Çeşmeler**. İstanbul: Yapı-Endüstri. 2000.

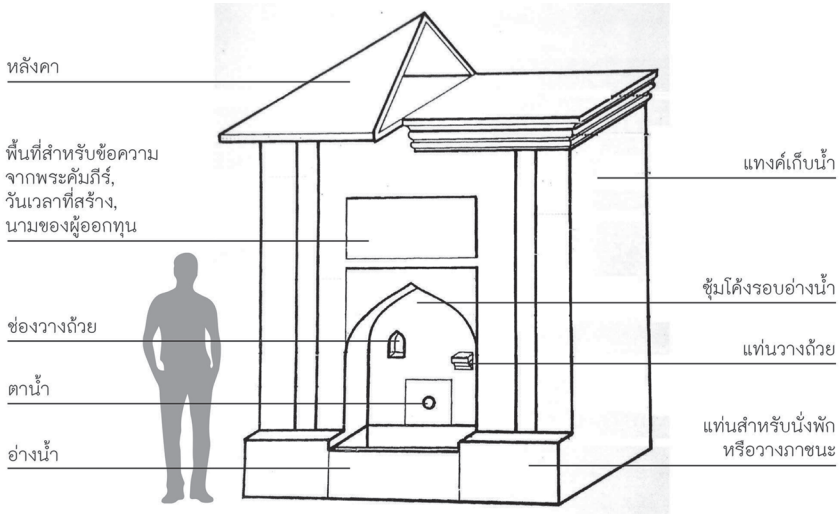

ภาพที่ 1
องค์ประกอบทั่วไปของแชสแมร์ (ดัดแปลงจาก Engin Özdeniz, 1995)

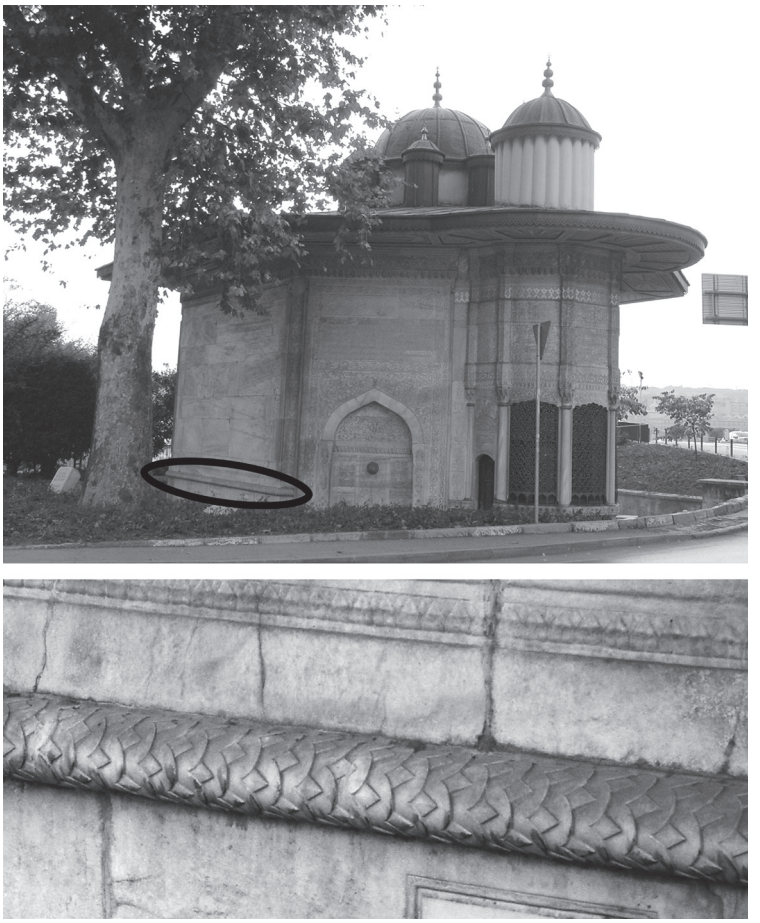

ภาพที่ 2
ลายเกล็ดปลาที่ผนังด้านหลังของแชสแมร์ของซาลิฮะฮ์สุลต่าน (ภาพจาก ผู้วิจัย)

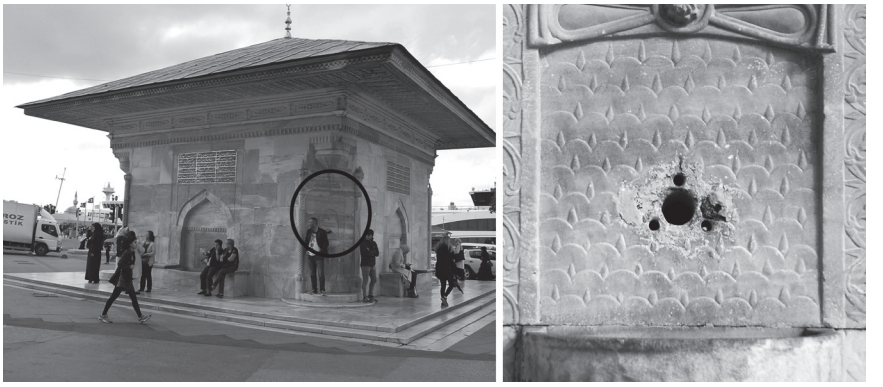

ภาพที่ 3
ลายเกล็ดปลาที่ช่องด้านข้างของแชสแมร์ที่จัตุรัสสุลต่านอะห์เม็ดที่ 3 (ภาพจาก ผู้วิจัย)

ภาพที่ 4

ลายกาบหอยบนแชสแมร์ของดามัตอิบรอฮิมปาชา (ภาพจาก ผู้วิจัย)

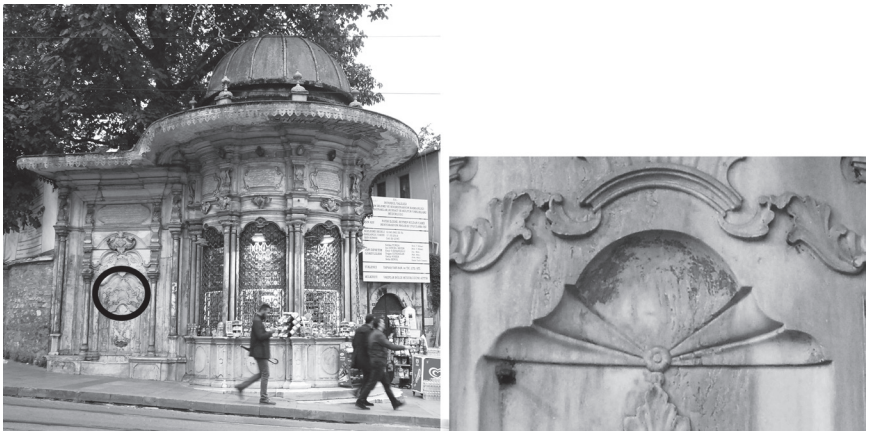

ภาพที่ 5
ลายกาบหอยบนแชสแมร์ของสุลต่านอับดุลฮามิดที่ 1 (ภาพจาก ผู้วิจัย)

ภาพที่ 6
ลายร็อกกายย์ที่แชสแมร์ของสุลต่านอับดุลฮามิดที่ 1 (ภาพจาก ผู้วิจัย)

ภาพที่ 7
ตัวอย่างลายร็อกกายย์บนแชสแมร์ที่ทำหน้าที่เป็นกรอบบรรจุพระนามของพระผู้เป็นเจ้า (ภาพจาก ผู้วิจัย)

ภาพที่ 8
ลายรูปดอกซ้อนบนแชสแมร์ของสุลต่านสุลัยมาน (ภาพจาก ผู้วิจัย)

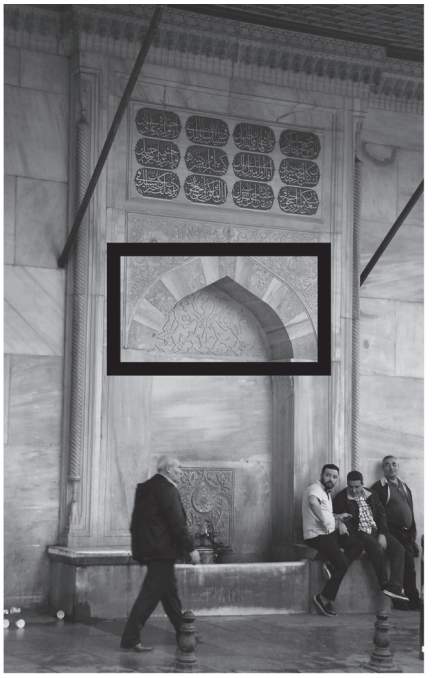

ภาพที่ 9

ตัวอย่างลายรูมีที่เป็นลายนูนต่ำประดับในช่องโค้งบนแชสแมร์ (ภาพจาก ผู้วิจัย)

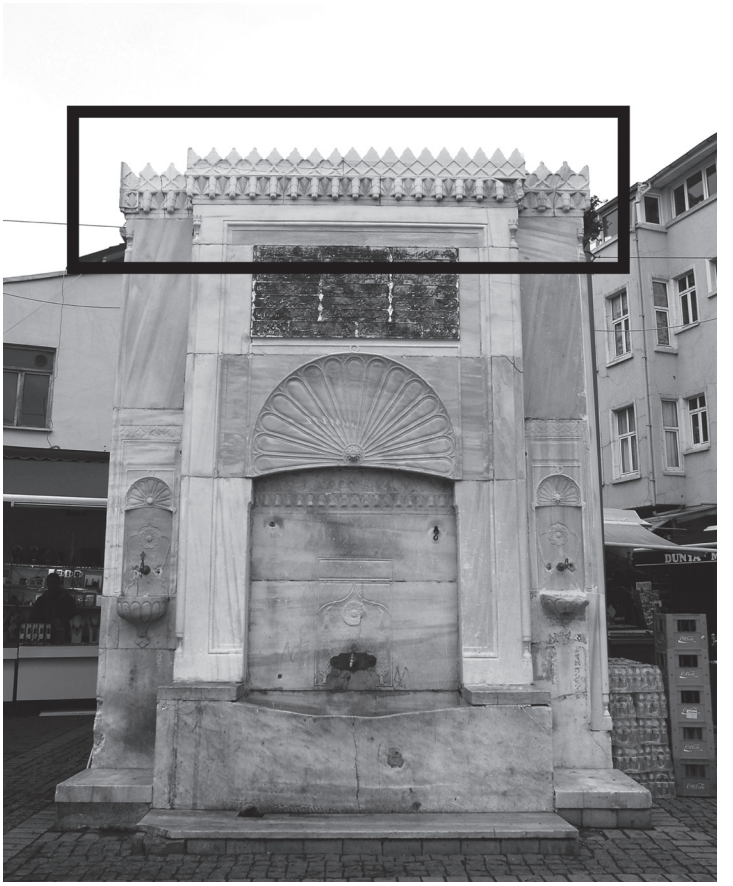

ภาพที่ 10
ตัวอย่างลายรูมีที่ประดับอยู่ตามขอบคิ้วด้านบนของแชสแมร์ (ภาพจาก ผู้วิจัย)

ภาพที่ 11
ก๊อกน้ำรูปลายรูมี และลายดอกทิวลิปเดี่ยวที่แชสแมร์ของหอสมุดในพระราชวังทอปกาปึ
(ภาพจาก ผู้วิจัย)

ภาพที่ 12
ลายทิวลิปที่ปักในแจกันร่วมกับดอกไม้ชนิดอื่น บนแชสแมร์ของสุลต่านอะห์เม็ดที่ 3
(ภาพจาก ผู้วิจัย)

ภาพที่ 13
ลายรูปดอกไม้ในภาชนะในช่องต่างๆ บนแชสแมร์ที่จัตุรัสทอปฮาเน (ภาพจาก ผู้วิจัย)

ภาพที่ 14
ลายรูปแจกันดอกไม้บนแชสแมร์ที่มัสยิดวาลิเดสุลต่าน (ภาพจาก ผู้วิจัย)

ภาพที่ 15
ลายรูปดอกบัวที่ฐานใต้อ่างน้ำของแชสแมร์ของฮัสซันปาชา (ภาพจาก ผู้วิจัย)

ภาพที่ 16
ลายรูปดอกไม้ในเขาสัตว์บนแชสแมร์ซาลกึมซูต (ภาพจาก ผู้วิจัย)

ภาพที่ 17
ลายรูปมาลัยดอกไม้บนแชสแมร์ของแบสมีอะเล็มสุลต่าน (ภาพจาก ผู้วิจัย)

ภาพที่ 18
ลายรูปองุ่นร้อยรัดกับต้นไซเปรสบนแชสแมร์ที่มัสยิดวาลิเด (ภาพจาก ผู้วิจัย)

ภาพที่ 19
ลายรูปผลทับทิมบนแชสแมร์ที่มัสยิดวาลิเด (ภาพจาก ผู้วิจัย)

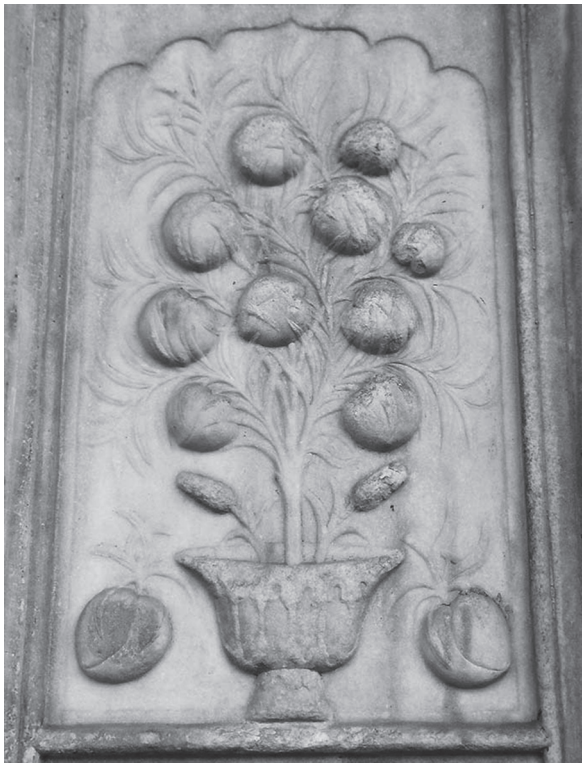

ภาพที่ 20-21
ลายรูปผลไม้ท้องถิ่นของตุรกีบนแชสแมร์ที่จัตุรัสทอปฮาเน (ภาพจาก ผู้วิจัย)

ภาพที่ 22
ลายรูปต้นอินทผลัมบนแชสแมร์ที่สวนซาดาบัด (ภาพจาก ผู้วิจัย)

ภาพที่ 23
ลายรูปต้นไซเปรสบนแชสแมร์ที่ริมกำแพงของมัสยิดเชห์เซด (ภาพจาก ผู้วิจัย)

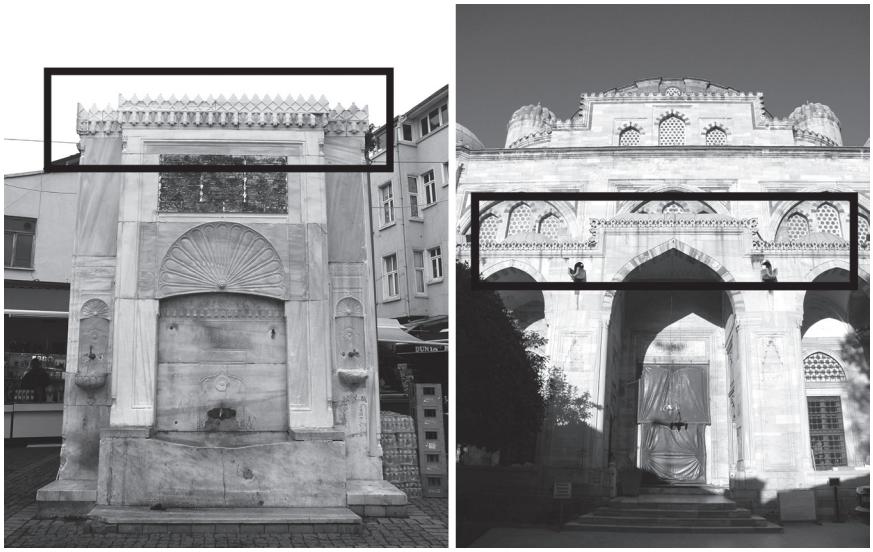

ภาพที่ 24
เปรียบเทียบลายรูมีที่ประดับตามขอบบนของแชสแมร์ กับลายรูมีที่ตอนบนของสถาปัตย-กรรมออตโตมันทั่วไป (ภาพจาก ผู้วิจัย)

ภาพที่ 25
ปูรณฆฏะในศิลปะอินเดีย (ภาพจาก เชษฐ์ ติงสัญชลี)

ภาพที่ 26
รูปเครื่องตั้งในศิลปะจีน (ภาพจาก ผู้วิจัย)

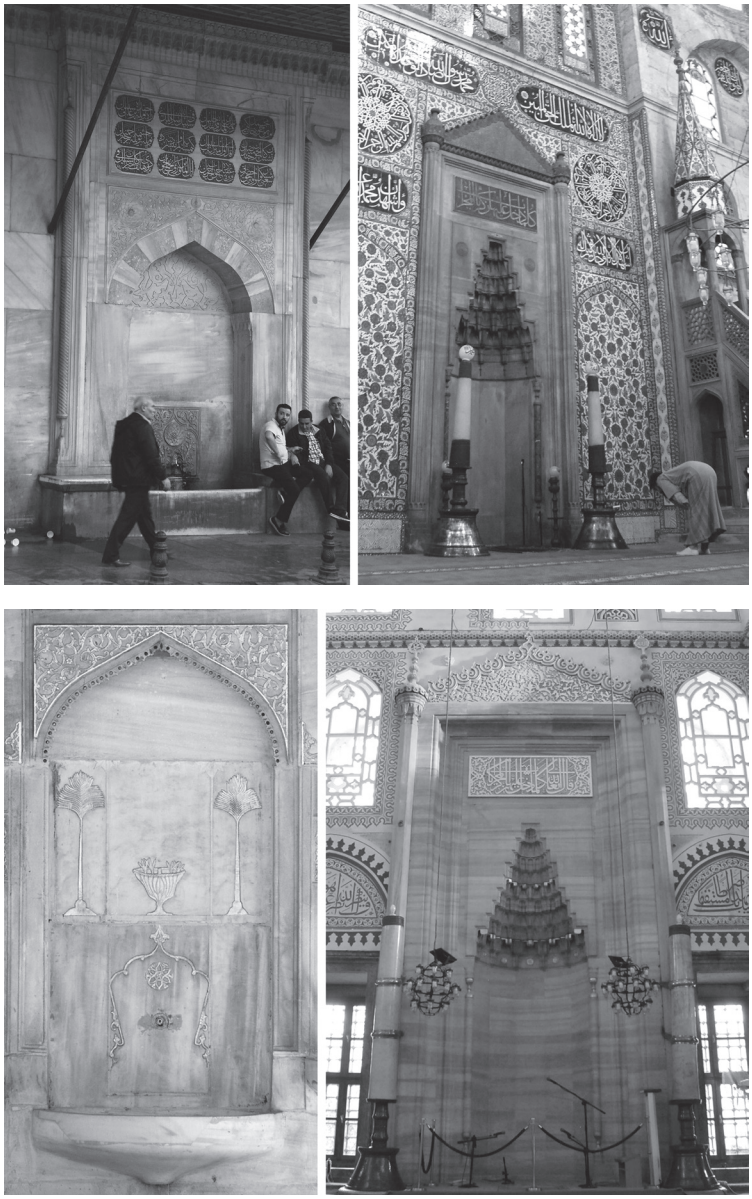

ภาพที่ 27-28
เปรียบเทียบลักษณะของแชสแมร์กับเมียะหร็อบในมัสยิด (ภาพจาก ผู้วิจัย)